

ЧЕРВОНА СЕРІЯ

АЛЬОНА МОВЧАН

ХЕРСОН ОКУПАЦІЯ

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2025

Від автора

Херсон — єдиний обласний центр України, який росіяни захопили у перші дні повномасштабного вторгнення, 1 березня 2022 року. Зброї в 300-тисячному місті майже не було, багатьох хлопців із ТрО, які хоч якось намагались тримати оборону, розстріляли в перший день окупації. Але незламні містяни, ризикуючи життям, виходили на багатотисячні мітинги й скандували: «Херсон — це Україна». Весь світ спостерігав за цим спротивом, поки окупанти не почали масові репресії щодо мирних жителів з проукраїнською позицією...

Ідея книги виникла влітку 2022-го в окупованому Херсоні на кухні орендованої квартири. Після чергового обговорення того, що сталося за день, мій чоловік сказав: «Про це треба написати». Я сприйняла його слова надто буквально.

Тут всього кілька історій з десятків тисяч, які є в пам'яті херсонців про окупацію. Книга є настільки документальною, наскільки це дозволяє жанр «роман-хроніка». Розповіді, викладені в ній, були зібрані шляхом інтерв'ю. Майже всі персонажі — реальні люди, крім кількох другорядних збірних образів. Імена більшості колаборантів змінені. Описані події відбувалися насправді, але деякі — в інший час, іншому місці або за інших обставин.

Дякую кожному, хто поділився своїм досвідом, та всім, хто підтримував мене і підтримує зараз. І, звісно, окрема вдячність Силам оборони України, які через 8,5 місяців окупації звільнили Херсон!

ХЕРСОН. ОКУПАЦІЯ

Кожен херсонець
має свою історію незламності.
Олександра Кубанкіна

— Це що, грім?

— Або вибухи...

На жаль, то був-таки не грім...

26 СІЧНЯ в мене народився син Добромир. За день до того, 25-го, відсвяткувала свої двадцять п'ять!

Ми з чоловіком повернулись із кафе о дванадцятій ночі, та раптом... відійшли води! Відразу викликали швидку й поїхали в пологовий будинок. Усе було сумбурним і приголомшливим — дитина в нас перша. Термінове кесареве, п'ять днів у забутті, післяопераційні ускладнення — місяць життя промайнув, наче

мить... Проте я не припиняла працювати керівницею літературно-драматургічної частини Херсонського обласного академічного музично-драматичного театру імені Миколи Куліша навіть у цей час.

23 ЛЮТОГО у театрі мала відбутися довгоочікувана прем'єра, над якою працювали кілька років, — «Вічність і ще один день» за п'єсою сербського драматурга Милорада Павича, ім'я якого пов'язане з появою гіперлітератури. Сам автор говорив про п'єсу як про «меню для театральної вечері». Вона написана за формулою «3 + 1 + 3»: три закуски, одна основна страва та три десерти.

На післяопераційний корсет я натягнула пристойну сукню, уперше за місяць зробила макіяж, викликала таксі, бо ходити було ще важко, та вирушила в театр.

А там відбувалося щось надзвичайне!.. Глядачі рухалися з однієї сцени на іншу, адже режисер задіяв усю будівлю театру — цілих шість майданчиків. Почалось усе з холу, потім перейшло у глядацьку залу — то був «аперитив». Далі всіх запросили на «закуску», її було два види, тож присутнім запропонували розділитись на дві групи: одні пішли на «Сцену

під колом», інші — на «Сцену під дахом». «Основна страва» була подана на великій сцені. «Десерт», тобто фінал, — у театрі-кафе. І, до речі, яким він буде, обирали саме глядачі: їм запропонували три варіанти, і, звичайно, всі проголосували за позитивний.

Я була в захваті! Прийшла додому й довго обговорювала з чоловіком побачене. Потім ми дивилися передачі прогресивних лікарів про розвиток діток і вирішили вже завтра поїхати в лікарню, щоб оглянули сина, і в місцевий ТРЦ, адже малючку потрібно купити речей, та й мамі настав час приділити собі час... У Віктора лишалося кілька останніх днів відпустки, ми їх повністю розпланували... Однак нічого із задуманого так і не зробили...

Добромир розбудив нас о четвертій ранку. Чоловік саме міняв йому підгузок, як за вікном щось двічі бахнуло...

Я взяла сина, годувала його та читала новини. На офіційному каналі «Рада» сказали: «Почалося повномасштабне вторгнення...». Чоловіку — а працює він бійцем Державної служби з надзвичайних ситуацій — зателефонував начальник караулу й повідомив про збір-аварію.

Ми швидко зібрали речі. Віктор відвіз нас до моїх батьків, а сам поїхав на роботу.

Дорогою ми бачили, як палає військова частина в Чорнобаївці. Було відчуття нереальності того, що відбувається.

Ніхто не розумів усієї серйозності ситуації: люди стояли на зупинках і чекали на громадський транспорт, щоб їхати на роботу. Моя мама не була винятком. Батько ж лишився вдома зі мною та Добромиром.

Мене ніби заціпило — кожен рух давався дуже складно. Пів дня я сиділа та чекала, коли вже все закінчиться і ми поїдемо додому.

Чоловіку дали розпорядження щодо подальшої роботи та відпустили до ранку. Якщо раніше хлопці працювали добу через три, тепер їх перевели на посилений режим служби, і вони мали виходити добу через добу.

В обід Вітя забрав нас додому. Жили ми тоді біля парку Слави на Гімназичній в орендованій квартирі з чудовим краєвидом на елеватор і Дніпро. Колись давно я ходила на курси української мови в бібліотеку імені Гончара і, слухаючи лекції, милувалася річкою та мріяла жити поряд. Тому, коли ми знайшли квартиру в будинку неподалік, я відразу погодилася, навіть не зважаючи на те, що приємним був тільки краєвид із вікна. Сам стан житла залишав бажати кращого: до нас його орендувала

дівчина, яка примудрялася здавати чужу квартиру студентам. Непоганий бізнес, але які наслідки! Одне з крісел виявилось горілим, на стінах були написані нецензурні слова, туалет ходив ходором і протікав, а кухня... Ну точно не викликала бажання готувати чи їсти. Але що нам, молодим?! За два роки більш-менш облаштували квартиру і милувались уже не тільки краєвидом.

Та повернемося до суті... Ми під'їхали до хлібозаводу, що розташований поряд із будинком, і зупинились — з боку Антонівського мосту долинали жахливі звуки.

— Вітю, може, повернемося до батьків?

— Поїхали, глянемо, що там відбувається.

Малий спав у машині. Ми під'їхали до набережної, а там... Стоять містяни з пивом, чипсами й знімають бої на Антонівському мосту!

— Спатимемо вдома, а завтра перед роботою я знову відвезу вас до батьків.

Залишилися... Добромирчик усю ніч прокидався та плакав, а ми все боялись, що може прилетіти по будинку.

Саме у цю ніч спалахнуло розташування прикордонників на вулиці Гімназичній. А незадовго до вибуху я чула, як над будинком

пролетів гелікоптер. Зранку, коли ми проїжджали повз пожежу, я попросила:

— Візьми нас на роботу. Я переживаю.

— Альоно, я б з радістю був би поряд із вами, але не можу...

— А що як щось станеться...

— Я завтра повернусь. Поїхали швидше, бо я запізнююсь.

Увесь день я провела на телефоні з Віктором. Спочатку хлопці змінили своїх попередників і поїхали гасити Центральний ринок, який палав усю ніч. Потім їх відправили на те розташування прикордонників.

Кожен вибух пульсував у моїй голові словами:

«Тільки б не по пожежниках...». Всю ніч я не змикала очей.

А зранку, **26 ЛЮТОГО**, сину виповнився місяць. Я піднялася з ліжка, поки всі спали. Читала новини, думала про те, як би ми провели цей день у мирний час. А плани, скажу відверто, були грандіозні!.. Відсвяткувати народження сина нам не вдалося — холод плюс мій порізаний живіт дещо заважали. Однак я для себе вирішила: місяць синочку відзначимо з друзями в «Locals Only» — закладі, де

останні кілька років проходили всі наші свята. Хотіла покликати кумів, друзів, колег — тих, хто б щиро розділив із нами радість. Але у наше життя увірвалась війна та зруйнувала всі плани. Я плакала, поверталась подумки до омріяного свята, знову плакала... Дивилась на сина та просила вибачення за те, що він з'явився на світ у такий непростий час. І тоді народилися рядки:

26 ЛЮТОГО

У рожевім домашнім халаті
Я вишневий готую пиріг.
Посміхнулась — і гул від снарядів
Хай на мить, але все-таки стих.

Сонце сходить з-за річки яскраво,
Майже так, як Олешня горить.
Прокрадається небом заграва,
А пиріг у печі вже стоїть.

Промінь сонця за стіл запросила —
Буде гість хоч на святі один!
Я готую пиріг на честь сина —
Перший місяць святкує мій син!

І тремтять на честь сина квартири,
Феєрверки пускають з гармат...
Третій день, як закрились в квартирі,
Третій день, як напав окупант!

Сину страшно, сердешний голосить —
Час нещадний в країну прийшов.
Син не винен, що ворог і досі
Честь і совість свої не знайшов.

Прокрадається небом заграва,
Пурпурова, як з вишні пиріг!
Україні завжди буде слава!
Зло поляже, бо сила — в добрі!

Вагалася, чи варто публікувати вірш у соціальних мережах, але таки наважилась. Дехто після посту дякував, мовляв, ним я нагадала, що життя триває.

Ми вирішили якийсь час побути у моїх батьків: повертатися до орендованої квартири не ризикнули, бо раптом туди прилетить... Та й Вітя працював через добу, а впоратись із малючком — те ще завдання...

Мама вмовляла поїхати до родича в Таллінн, що в Естонії. Я ж не могла покинути чоловіка та й вважала, що тікати — то зрада, тож я маю лишатися на своїй землі.

Перші дні взагалі не спала: весь час читала новини й чекала, коли вже напишуть, що війна закінчилася. Та, попри все, мала тримати себе в руках — маленький і безпорадний син потребував цілодобового піклування й любові. Саме завдяки дитині мені вдалося зберегти здоровий глузд і навчитися жити в нових умовах.

27 ЛЮТОГО я вперше і востаннє бігала в укриття. Вітя зателефонував із роботи та сказав сховатися. Найближче сховище було в п'ятдесят п'ятій школі, де я навчалася з четвертого по одинадцятий клас. Почала писати викладачам, мені скинули номер відповідальної за розміщення людей. Жінка довго говорила, що немає місць, але коли почула, що моїй дитині кілька тижнів, дозволила прийти.

Батьки неохоче, але пішли за мною. Ми спустились униз, усе було в пилу. Син плакав...

«Такіх дітей нада вивазить», «Вот мама-ша», «І што, он теперь тут всьо время кричать будеть?» — херсонці зустріли нас із розумінням...

Я знайшла електрочайник і зробила дитині кашу — Добриня з народження був на змішаному вигодовуванні. Поспілкувалась із

жіночками. Дехто розповів, що живе в цьому укритті з початку повномасштабного вторгнення.

Сиділи в підвалі кілька годин. Потім малий почав кашляти через запилене повітря і ми пішли додому.

Тільки-но ми повернулись у квартиру, написав друг родини Костя, якого Вітя чомусь називає Кабан.

Кості за тридцять. Русий, середнього зросту, з блакитними очима та своїм чітким баченням світу. Неодружений. Мудрий і чуйний. Дещо впертий. Завжди знаходить пригоди на п'яту точку.

Він цікавився, як ми, та розповідав про свої походеньки до Антонівського мосту.

Костя про початок повномасштабного вторгнення:

24 лютого я міцно спав і перші вибухи навіть не почув. Потім прокинувся від того, що мені зателефонував колега і сказав:

— На роботу йти не треба.

— Чому?

— Вийди й глянь, чому.

Я пішов на вулицю і побачив, як горить Чорнобаївський аеропорт.

Зідзвонився з товаришем Білим. Ми зустрілись на Робочій/Богуна біля кіоску, випили по пляшці «Ром-коли». Стояли, дивились, як люди метушаться, бігають з речами.

Ми вирішили не виїжджати. Я набрав маму, вона сказала, що теж не планує — батько хворий, дорогу не витримає, тим паче у натовпі. Тато ж у мене інвалід. У нього проблеми зі здоров'ям — погана прохідність крові, вона згущена дуже, тромбоз. Йому відрізали пів ноги, на іншій немає пальців... Були два інсульту, він майже не говорить, пересувається погано, і то тільки на інвалідному візку. Куди тут їхати?!

Ми з Білим не відривалися від телефонів. Я був шокований, що за шість годин російські війська дійшли до Херсона парадним маршем.

На третій день пішов у військкомат, там була велика черга. Взяли мій номер телефону. Сказали, що передзвонять. Я служив у внутрішніх військах (зараз це Національна гвардія України), тому на дзвінок чекав. Залишався в Херсоні, слідкував за пересуванням військ, слухав вибухи, обстріли... Обстріли мирного населення.